

zij ten opzichte van de Papua's de door haar voorgestane fundamentele humanitaire regels in alle opzichten. In een afweging tussen het definitief doven van een nog altijd smeulende brandhaard en het beschermen van de rechten van de Papua's, koos de volkerenorganisatie voor het eerste. Salford maakt duidelijk dat de VN niet bepaald de integere volkerenorganisatie is die het pretendeert te zijn. Hij toont haarscherp hoe ook de VN zich genoodzaakt zag het meedogenloze spel van de wereldpolitiek mee te spelen en daarbij haar eigen grondbeginselen geweld aan deed.

Dat de volksraadpleging een politiek heet hangijzer was, daarvan was elke ingewijde zich van meet af aan bewust. Ook de VN. Maar de organisatie had zich er nu eenmaal toe verplicht ervoor te zorgen dat recht zou worden gedaan aan de opinie van de autochtone bevolking en dat de stemming eerlijk zou verlopen. Deze verantwoordelijkheid heeft de VN welbewust met voeten getreden. Sterker nog: Salford toont aan hoezeer de VN de regering in Jakarta nagenoeg niets in de weg heeft gelegd om haar doel te bereiken, te weten een definitieve keuze voor aansluiting bij Indonesië te bewerkstelligen. Tegelijkertijd deed zij alle moeite om haar integriteit naar buiten toe zuiver te houden. Salford heeft dan ook geen goed woord over voor deze dubbelhartige houding. Met name VN-secretaris-generaal U Thant krijgt van hem de zwartepiet toegeschoven. Deze wereldleider stond omwille van persoonlijk prestige en uit geopolitieke overwegingen toe dat Indonesië de volksraadpleging zo uitlegde en manipuleerde, dat de uitkomst bij voorbaat vast stond. Onmachtig zich te verweren tegen de desinteresse van de wereld die al lang blij was van dit netelige staartje van de Nieuw-Guineakwestie te worden verlost, protesteerden de Papua's tevergeefs bij de internationale gemeenschap. Een ieder deed of zijn neus bloedde; Nederland niet in de laatste plaats. Salford meent dat de volkerenorganisatie pal had moeten staan voor haar principes en zich in de afweging tussen wat politiek wenselijk en haalbaar was door andere keuzes had moeten laten leiden. Vanuit idealistisch oogpunt gezien heeft hij volkomen gelijk, maar niet vanuit de optiek van de *Realpolitik*. Wat op zijn studie dan ook valt af te dingen, is het gebrek aan oog voor de werking van de wereldpolitiek. De VN is slechts een der actoren op het wereldtoneel en kan niet los van de wereldpolitiek autonoom opereren. Het is de internationale setting van die dagen die te weinig aan bod komt in Salfords boek. Indien hij het algehele kader meer had geschetst, was het duidelijker geworden voor welke dilemma's de VN stond en waarom U Thant de politieke keuzes deed die hij maakte. Salford had kunnen en ook moeten verdisconteren in zijn betoog dat de internationale politiek nu eenmaal een slangenkuil is waar machtsbelangen altijd de doorslag geven boven idealen, zeker in de jaren van de Koude Oorlog. Nu heeft hij zich in zijn visie en oordeel al te sterk laten leiden door morele verontwaardiging. Dit nu doet toch wel wat afbreuk aan zijn overigens voortreffelijke studie. En dat is jammer.

Hans Meijer

M. L. J. Dierikx, e. a., ed., *Nederlandse ontwikkelingssamenwerking. Bronnenuitgave, II, 1964-1967* (Rijks Geschiedkundige Publicatiën. Kleine serie XCIX; Den Haag: Instituut voor Nederlandse geschiedenis, 2003, lxi + 577 blz., ISBN 90 5216 130 5).

'Where you stand depends on where you sit', is een bekend adagium van de besluitvormingsanalyse in de leer van de internationale betrekkingen. Het geeft aan dat positie vaak belangrijker is dan partijbinding in het buitenlandse beleid. Het tweede deel van de bronnenuitgave over de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking, dat de korte periode 1964-1967 bestrijkt, bevat veel voorbeelden die dat inzicht ondersteunen. Neem de verhoging van het bescheiden hulpbudget,

die voortdurend in discussie was tijdens deze periode. In een reeks moties, onder meer van PvdA-fractie leider A. Vondeling, drong vooral de Tweede Kamer daar op aan. De bewindslieden voor ontwikkelingssamenwerking bepleitten zo'n verhoging herhaaldelijk in het kabinet, maar stuitte steeds op verzet van de ministers van financiën en ook van andere ministers, die voor hun eigen begroting vreesden.

De verhoudingen tijdens het centrum-rechtse kabinet-Marijnen (1963-1965) werden door de eerste Nederlandse staatssecretaris voor ontwikkelingssamenwerking, I. N. Th. Diepenhorst van de CHU, in zijn dagboek goed getypeerd. Over zijn chef, minister van buitenlandse zaken Luns, merkte Diepenhorst op: 'Joseph zegt altijd: ... ik heb lak aan idealistisch gepraat, je moet goed onthouden dat er maar één leidraad is: het Ned. belang en verder helemaal niets anders (zo ook bij ontw.hulp: meer dan eens gezegd dat hij en ook Joan Witteveen [minister van financiën — red.] dat klinklare nonsens en weggegooid geld vinden, maar dat het nu eenmaal niet anders kan omdat het Parlement er op aandringt.' (xix)

Tegen de oppositie van VVD-minister Witteveen in, die gesteund werd door onder meer KVP-minister van onderwijs Th. H. Bot, wist Diepenhorst in 1964 slechts een bescheiden verhoging van zijn budget te bereiken in de ministerraad. In 1966, tijdens het centrum-linkse kabinet-Cals/Vondeling, was de politieke kleur veranderd maar waren de rollen gelijk gebleven. Nu bepleitte Bot, als eerste Nederlandse minister voor ontwikkelingssamenwerking, een aanzienlijke verhoging van de hulp en lag Vondeling als minister van financiën dwars, wijzend op het gevaar voor belastingverhoging. Wederom was het uiteindelijke compromis bescheiden. De vermeende financiële lichtzinnigheid van Vondeling die tot de val van het kabinet leidde was in elk geval niet het gevolg van bijzondere gulheid inzake de ontwikkelingshulp.

Ook de inbreng van het ministerie van economische zaken bleef ongeveer gelijk, zowel onder CHU-minister J. E. Andriessen als PvdA-minister J. M. den Uyl. Dit ministerie streefde consequent naar uitbreiding van de bilaterale hulp, waarvan het Nederlandse bedrijfsleven profiteerde, en naar eindverantwoordelijkheid voor de Nederlandse vertegenwoordiging in de UNCTAD, de wereldhandelsorganisatie van de VN, waar Nederland zich vanaf de eerste wereldhandelsconferentie in 1964 relatief progressief opstelde.

Deze voorbeelden zijn maar een greep uit dit beknopte maar rijke tweede deel van de bronnenuitgave over ontwikkelingssamenwerking. Evenals in het eerste deel is Indonesië het meest vermelde ontwikkelingsland in het zakenregister. Maar veel meer dan in het eerste deel wordt dat nu door belangrijke besluiten gesubstantiveerd. Na de oplossing van de Nieuw-Guinea-kwestie ging Nederland toenemende hulp aan Indonesië verstrekken en kwam het een schuldenregeling overeen inzake de genationaliseerde Nederlandse bedrijven. Overigens valt bij de discussie over Indonesië in de ministerraad op dat veel ministers bleven hechten aan de toegezegde volksraadpleging onder de Papoea's over hun toekomst, zolang Soekarno nog president was. Ook de start van het medefinancieringsprogramma voor particuliere, confessionele en seculiere organisaties en de lobby van het bedrijfsleven levert boeiende stof tot lezen op.

Evenals het eerste deel is het tweede deel van deze bronnenuitgave voortreffelijk geannoteerd en is er uit een breed bestand van archieven geput. Naast het ministerie van buitenlandse zaken met 114 vermeldingen in het register worden de ministerraad 110 maal en het parlement 58 maal genoemd. Uiteraard zijn de relevante kamerstukken niet opgenomen in deze archiefuitgave, maar via de website van het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis zijn ze eveneens te raadplegen.

Ik heb maar één belangrijke kanttekening bij deze bronnenuitgave. Van de vier geplande delen over de periode 1949-1981, die werden aangekondigd in het eerste deel, zijn nu twee

delen verschenen. Maar we zijn nog maar tot 1967 gevorderd, toen de grote vlucht van de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking nog moest beginnen. Tussen 1967 en 1981 groeide de hulp immers eerst naar één en vervolgens naar anderhalf procent van het nationaal inkomen. Het is de vraag of de navenante toename van het aantal relevante archiefstukken in de slechts twee resterende delen goed verwerkt kan worden. Zou er geen vijfde deel voor deze belangrijke bronnenuitgave uitgetrokken kunnen worden? Dan zouden de ministers Udink (en Boertien), Pronk en De Koning elk met een zelfstandig deel recht gedaan worden. Ook de samenstellers van deze bronnenuitgave hebben dat zeker verdiend, op grond van de tot dus ver getoonde werkzaamheden.

Maarten Kuitenbrouwer

K. Lunshof, *Van polderen en polariseren. Dertig jaar Nederlandse politiek* (Amsterdam: Bert Bakker, 2004, 319 blz., €19,95, ISBN 90 351 2642 4).

‘Wie bijna dertig jaar journalist in politiek Den Haag is, kan veel vertellen’, begint Kees Lunshof zijn verhaal over de Nederlandse politiek van de laatste decennia. Het is te prijzen dat de nestor van het politieke commentaar in *De Telegraaf* de moeite heeft genomen vanuit zijn ruime kennis en ervaringen een studie van lange adem te produceren. Na zo lang korte stukken schrijven is dat geen geringe opgave, zoals J. L. Heldring weleens heeft verzucht. In een vlot tempo wordt de lezer door de recente politieke geschiedenis geleid. Dit boek gaat over Haagse politiek en de foto’s op de kaft van Den Uyl tot en met Balkenende maken duidelijk wie de hoofdpersonen in het verhaal zijn (al wil de copyright-pagina ons doen geloven dat het gaat om ‘de ongelovige Thomas’ van Caravaggio). In zijn beschrijvingen van de politieke hoofdpersonen schuwt Lunshof het persoonlijke oordeel niet. Het verbaast niet dat hij opvallend mild is over minister Wiegel en dat hij niet veel op heeft met Den Uyl, toentertijd al de *bête noire* van zijn krant, maar de scherpste oordelen bewaart hij voor de ‘kille, afstandelijke intellectueel Frits Bolkestein’, wat nog een van de vriendelijker karakterisering is. Lunshof heeft geen echte helden, maar Lubbers steekt ‘met kop en schouders’ boven de andere premiers uit en is alleen te vergelijken met Drees, al heeft ook hij heel wat steken laten vallen. De manier waarop Lunshof sommige bijfiguren in de hoek zet oogt in een boek wat minder prettig dan in een vluchtige krantencolumn, maar hij zal vinden dat de — altijd ‘ijdele’ — politici daar maar tegen moeten kunnen. Politiek is voor hem een aards bedrijf, belangrijk maar wel bedreven door nogal feilbare lieden.

Afgezien van de bijvoeglijke naamwoorden doet Lunshof overigens weinig pogingen de politici op een originele manier te karakteriseren. Den Uyl heet bij hem ‘de gedrevene’, Wiegel ‘een politiek dier’, Fortuyn ‘de spelbreker’ enzovoorts; alleen Bolkestein heb ik nog niet vaak als ‘een vreemde voetnoot’ zien kwalificeren — het klinkt bijna als rare borrelnoot. Het boek is eigenlijk een kroniek van een politieke periode, waarin weinig duidelijk is wat de auteur uit eigen ervaring toevoegt aan wat al bekend was uit het werk van journalisten, politicologen en historici. Het heeft geen wetenschappelijke pretenties, dus daarop moeten we het niet beoordelen, maar in een recensie voor de *BMGN* staat wel de vraag centraal wat historici aan het boek hebben. Het is naar mijn smaak te weinig een persoonlijke terugblik geworden. In de inleiding zegt Lunshof dat de journalist niet ‘het gehele verhaal’ kan vertellen, want hij zit niet aan ‘de hoofdtafels’ waar beleid wordt gemaakt, noch zit hij in de ‘keuken’. Dat is vast waar, maar de opmerking berust op een misverstand. Want wie zou wel het hele verhaal kunnen vertellen?